

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Zrodzone w okresie pandemii pytania o sytuację bibliotek w kryzysie stały się impulsem do przeprowadzenia badań przedstawionych w publikacji *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii* (Kisilowska, 2021). Prezentacja badań została poprzedzona rozdziałami, w których autorka, odwołując się do światowej literatury przedmiotu, omówiła podstawy teoretyczne i doświadczenia badawcze w zakresie funkcjonowania bibliotek w sytuacjach kryzysowych, przedstawiła chronologię rozwoju pandemii SARS-CoV-2 w skali globalnej i w Polsce oraz jej wpływ na funkcjonowanie bibliotek publicznych, a także dokonała analizy dostępnych danych ukazujących wpływ pandemii na społeczeństwo i sektor kultury w Polsce. W badaniu opisanym w drugiej części publikacji posłużono się ankietą, skierowaną do polskich bibliotek publicznych, zbudowaną z pytań otwartych dotyczących następujących kwestii: komunikacja wewnętrzna – praca w zespole, komunikacja z otoczeniem instytucjonalnym, komunikacja z użytkownikami. Ponadto zapytano o indywidualną ocenę wpływu pandemii na sytuację bibliotek. Wyniki badań pokazały m.in., że najczęściej wybieranym przez biblioteki postępowaniem było przeniesienie części aktywności do Internetu, co pozwalało na utrzymywanie kontaktu z czytelnikiem, zapewnienie mu dostępu do aktywności kulturalnej i edukacyjnej, czy też udostępnienie różnego rodzaju informacji.

Przekonanie o możliwości kształtowania kultury w bibliotece (literackiej, czytelniczej, teatralnej, cyfrowej) towarzyszyło autorom publikacji *Wiedza, gust, kompetencje. Kultura literacka, teatralna, czytelnicza i cyfrowa we współczesnej bibliotece (na przykładzie województwa lubuskiego)* (Buck & al., 2010). Pierwsze dwa rozdziały zawierają propozycje definicyjne i rozważania na temat najnowszych trendów czytelniczych. W zasadniczym, trzecim rozdziale książki zatytułowanym „Czytelnik. Widz. Kreator. Kształtowanie i współtworzenie kultury w bibliotece” zaprezentowano liczne przykłady działań animacyjnych w bibliotekach województwa lubuskiego w podziale na trzy części tematyczne. W części „Tekst na scenie – scena w bibliotece” opisano m.in. adresowany do najmłodszych odbiorców projekt „Pacynkowa wieczorynka” realizowany w Centrum Bibliotecznym dla Dzieci i Młodzieży – Bibliotece Pana Kleksa w Zielonej Górze, w części *Maker space* zaprezentowano przykłady realizacji w bibliotekach idei makerspace, rozumianej jako przestrzeń z narzędziami, która służy realizacji własnych pomysłów (np. Klub Kreatywności w Świebodzinie czy Klub Młodego Twórcy w Żaganie). W części „Słowa. Dźwięki. Obrazy” zaprezentowano m.in. projekt „Młodzieżowa komiksomania” prowadzony w Bibliotece Publicznej w Świebodzinie. Publikację uzupełniają wypowiedzi lubuskich bibliotekarzy zawierające refleksje na temat zadań nowoczesnej biblioteki publicznej i jej roli kulturotwórczej.

Warszawskie środowisko bibliologiczne przygotowało obszerny zbiór studiów, autorstwa badaczy z całego kraju, ofiarowany profesor Barbarze Bienkowskiej, zatytułowany *Książki mają swoją historię* (Puchalski, red. 2021). „Artykuły prezentowane w niniejszym tomie dowodzą, że badania nad szeroko pojętą kulturą książki i innych mediów w kontekście historycznym są z powodzeniem kontynuowane zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami” (s 17). Teksty zostały

umieszczone w trzech działach tematycznych, poprzedzonych życiorysem Barbary Bienkowskiej i bibliografią jej publikacji. Dział „Bibliologia – teoria i praktyka” rozpoczyna artykuł Bożeny Koredczuk o potrzebie wypracowania nowego paradygmatu bibliologii, roboczo nazwanego bibliologią medioznawczą. Tu także m.in. został umieszczony szkic historyczny dotyczący Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego autorstwa Andrzeja Mężyńskiego. Najobszerniejszy, obejmujący dwadzieścia jeden prac dział „Z badań nad książką i prasą” reprezentują m.in. artykuły Grzegorza Niecia o pierwszych etapach dziejów książki czeskiej, Macieja Matwijowa o tworzonych w czasach panowania króla Stanisława Augusta rękopiśmiennych zbiorach materiałów życia publicznego czy też Janusza Kostecznego opisujący cenzuralne losy sprowadzonych do zaboru rosyjskiego w latach 1865-1904 importowanych kalendarzy polskojęzycznych. Wśród tekstów działu „Z dziejów księgozbiorów, bibliotek i czytelnictwa” zamieszczony został artykuł Anny Kamler, przedstawiający zalecenia XVII-wiecznego pisarza Jakuba K. Haura w sprawie tworzenia bibliotek i archiwów szlacheckich, czy też szkic Anny Dymmel charakteryzujący domową bibliotekę pułkownika Stanisława Ciesielskiego z Samokłęk, wychowawcy synów księcia Adama Czartoryskiego.

Dwutomowa publikacja zatytułowana *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej* zawiera materiały z II Międzynarodowej Konferencji Proweniencyjnej, zorganizowanej w czerwcu 2019 r. we Wrocławiu przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Prezentowane w tomach artykuły autorstwa badaczy z Polski, Białorusi, Litwy, Szwecji i Ukrainy tworzą obraz kolekcji prywatnych – domowych, dworskich, mieszczańskich, rodowych, które do 1939 r. funkcjonowały w dawnych i obecnych granicach Polski.

W artykułach tomu pierwszego zbioru (Sidorowicz-Mulak, Franczyk-Cegła, red. 2020a) w części „Ziemie wschodnie” m.in. zaprezentowano kolekcje prywatne w zbiorach Biblioteki Narodowej Białorusi (Galina Kireeva), scharakteryzowano stare druki z księgozbioru Józefa Maksymiliana Ossolińskiego w zbiorach Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy (Iryna Kachur), a także dokonano analizy rękopisów z kolekcji Leona Jana Pinińskiego znajdującej się w zbiorach Biblioteki Ossolineum (Agnieszka Knychalska-Jaskulska). Wśród tekstów zawartych w części „Wielkopolska” znalazła się charakterystyka źródeł do zawartości rozproszonej biblioteki Zygmunta Czarneckiego w Rusku autorstwa Urszuli Paszkiewicz, czy też przedstawienie losów XVIII-wiecznego atlasu „Variae Tabulae Geographicae” ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich (Karolina Zalewska). Z tekstów części trzeciej „Małopolska i Mazowsze” można wyszczególnić szkic Stanisława Siess-Krzyszczkowskiego *Książki z Puławskiej Biblioteki Czartoryskich w zbiorach biblioteki krasiczyńskiej Sapiehów*.

W drugim tomie publikacji *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej* (Sidorowicz-Mulak, Franczyk-Cegła 2020b) w części „Śląsk” Krzysztof Soliński przedstawił bibliotekę Johanna Ernsta Bensheima (1698-1735) jako przyczynek do badań nad księgozbiorami mieszczańskimi ewangelików na pograniczu wielkopolsko-śląskim, a Weronika Pawłowicz scharakteryzowała stare druki z kolekcji prudnickiego bibliofila Maxa Pinkusa (1857-1934) w zbiorach Biblioteki Śląskiej, natomiast w części „Ziemie północne” Beata Gryzio scharakteryzowała personalizację tekstu jako cechę proveniencyjną na przykładzie kolekcji i praktyk czytelniczych Giovanniego Bernardina Bonifacia (1517-1597), natomiast Agnieszka Borysowska

zaprezentowała sylwetkę bibliotekarza i bibliofila Davida Fredricha Eberta (1740-1789).

Wyjątkowy dokument, zachowana szczęśliwym zbiegiem okoliczności w warszawskim Muzeum Archidiecezjalnym rękopiśmienna księga wpływów i wydatków Drukarni Księży Misjonarzy z lat 1780-1839, pozwoliła na przeprowadzenie badań nad dziejami tej misjonarskiej oficyny. Praca Joanny Krauze-Karpińskiej *Warszawska Drukarnia Księży Misjonarzy 1780-1796. Monografia bibliograficzna* (Krauze-Karpińska, 2020) obejmuje warszawski okres działalności drukarni do roku 1796, udokumentowany księgą wpływów i wydatków. „Zapisy w księdze, choć skrótowe i nie zawsze precyzyjne, dostarczają zarówno wiedzy szczegółowej – o działalności oficyny, jej wyposażeniu technicznym, personelu, rozmiarach i jakości produkcji wydawniczej – jak też ogólniejszej, o cenach usług, wielkości nakładów, stawkach wynagrodzeń, które zapewne kształtowały się na zbliżonym poziomie we wszystkich placówkach wydających książki” (s. [11]). W pierwszej części publikacji autorka nakreśliła dzieje domu warszawskiego Zgromadzenia Księży Misjonarzy oraz przedstawiła jego działalność charytatywną, edukacyjną i kulturotwórczą w Warszawie. Zrekonstruowane w oparciu o księgę wpływów i wydatków, a także inne dokumenty, funkcjonowanie drukarni zostało ukazane na tle dokonań drukarstwa warszawskiego doby Oświecenia. Część druga tomu, zawiera bibliografię publikacji misjonarskiej oficyny z lat 1780-1796, odtworzoną z księgi wpływów i wydatków, skonfrontowaną z *Bibliografią polską* Estreicherów, Centralnym Katalogiem Starych Druków, Katalogiem Biblioteki Narodowej i katalogami innych bibliotek krajowych i zagranicznych.

Rozprawa Anny Kazimierzy Foly-Rusin *Twarz i ciało książki. Wizualne manifestacje tekstów a problemy interpretacji* (Folta-Rusin, 2020) „...proponuje spojrzenie na metodę tworzenia literatury jako na proces produkcji, w który zaangażowany jest nie tylko autor, ale również wydawca, redaktor, edytor, grafik i drukarz” (s. 12). Tematem książki są wizualne manifestacje prozy wydawanej w Polsce po 1989 r. Pojęcie manifestacji tekstu literackiego autorka definiuje jako sposób jego materializacji, nadawania konkretnej formy. Rozdział pierwszy „Wizualne manifestacje a interpretacja” poświęcony został zagadnieniom teoretycznym, definicyjnym, metodologicznym. W rozdziale drugim „Twarz książki zamiast zwierciadła okładki” autorka analizuje przedstawienia umieszczone na frontowej stronie okładki, w trzecim zajmuje się blurbami, czyli notkami reklamowymi, a także krótkimi formami tekstowymi umieszczanymi w różnych miejscach okładki i obrazami autora pojawiającymi się z tyłu tomu lub na skrzydełkach. Rozdział czwarty został poświęcony interpretacji wewnętrznych komponentów książek – wkładek, szaty graficznej, ilustracji. Praca ma charakter interdyscyplinarny, autorka zastosowała narzędzia literaturoznawcze, bibliologiczne a także metody analizy stworzone przez historyków sztuki i antropologów kultury.

W wydawnictwie zbiorowym zatytułowanym *Zbiory polskie* (Wagner, red. 2021), będącym pokłosiem III Ogólnopolskiej Konferencji Oprawoznawczej zorganizowanej przez toruńskie środowisko bibliologiczne znalazło się 21 wyselekcjonowanych artykułów, umieszczonych w trzech działach tematycznych. Dział „Zbiory polskie” reprezentują między innymi teksty: Ewy Chlebus o oprawach późnogotyckich w zbiorach Biblioteki Elbląskiej, Marianny Czapnik o oprawach druków XVI w. w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Sylwii Po-

pławskiej o oprawach zabytkowych książek w warszawskich bibliotekach szkolnych. Tę część publikacji kończy rekonesans badawczy dotyczący opraw wydawniczych w zbiorach polskich zaprezentowany przez Elżbietę Pokorzyńską. Dział „Miscellanea” zawiera m.in. analizę wybranych opraw introligatora z końca XVI w. w Krakowie – Kaspara Rajmana starszego (Michał Muraszko), czy też opis zleceń właścicieli Biblioteki Wilanowskiej, Stanisława Kostki i Aleksandra Potockich dla introligatorów warszawskich (Katarzyna Garczewska-Semka). Ostatni, trzeci dział „Perspektywa konserwatorska” zawiera pracę Małgorzaty Pronobis-Gajdziś i Ewy Siemieniako *Papiery dekoracyjne w oprawach starych druków PAN. Zarys historii, terminologia, systematyka*.

Interesujący w formie i treści poradnik *Dzś-y dla praktyków* (Rau, 2020), przeznaczony głównie dla mniejszych bibliotek, przygotowała Anna Rau, od 13 lat zajmująca się dokumentami życia społecznego w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Olsztynie, określająca siebie jako pasjonatkę dokumentów życia społecznego, czy też zaangażowanego praktyka dzś-ów. W nieco żartobliwej narracji językowej, a jednocześnie przejrzystej i komunikatywnie autorka przekazała swoje doświadczenia w pięciu rozdziałach: „Teoria, Pozyskanie, Przechowywanie, Opracowanie, Promocja”. Z treścią poradnika współgra oprawa plastyczna, liczne kolorowe ilustracje dokumentujące poszczególne zagadnienia.

Sto dwudziesta rocznica powstania gimnazjum w Dębicy (obecnie I Liceum Ogólnokształcące) stała się okazją do przyjrzenia się historii szkolnej biblioteki. Ramy czasowe pracy Arkadiusza S. Więcha *Stary księgozbiór. Biblioteka Gimnazjum w Dębicy w latach 1900-1932* (Więch, 2020) odnoszą się do dwóch wydarzeń – powstania szkoły w 1900 r. oraz rozpoczęcia jej funkcjonowania w nowej strukturze w wyniku reformy oświaty w 1932 r. Istotne dla powstania pracy było też zapoczątkowane w 2000 r. zbieranie pamiątek związanych z historią szkoły, w tym sprawozdań dyrekcji szkoły, które zaowocowało powstaniem szkolnego muzeum. Umieszczony w nim został zachowany fragment dawnego księgozbioru szkoły, tzw. Stary Księgozbiór. W kolejnych rozdziałach autor scharakteryzował tradycje biblioteczne w Galicji, ze szczególnym uwzględnieniem Dębicy i jej okolic, przedstawił stan bibliotek gimnazjalnych Galicji i II Rzeczypospolitej, scharakteryzował bibliotekę i czytelną gimnazjalną oraz jej księgozbiór.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

Buck, Andrzej; Simonjetz, Monika; Kotlarek, Dawid (2020). *Wiedza, gust, kompetencje. Kultura literacka, teatralna, czytelnicza i cyfrowa we współczesnej bibliotece (na przykładzie województwa lubuskiego)*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 155 s., il. Propozycje i Materiały; 105. ISBN 978-83-65741-63-9.

Folta-Rusin, Anna Kazimiera (2020). *Twarz i ciało książki. Wizualne manifestacje tekstów a problemy interpretacji*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 316 s., il. ISBN 978-83-233-4896-2.

Kisilowska, Małgorzata (2021). *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 275 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; t. 202. ISBN 978-83-65741-69-1.

- Krauze-Karpińska, Joanna (2020). *Warszawska Drukarnia Księży Misjonarzy 1780-1796. Monografia bibliograficzna*. Warszawa: Wydaw. Instytutu Badań Literackich PAN, 461 s., il. Książka w Dawnej Kulturze Polskiej. ISBN 978-83-66448-60-5.
- Puchalski, Jacek, red.; Maruszak, Elżbieta; Ochmański, Mikołaj; Pietrzekiewicz, Dorota; Seroka, Katarzyna, współpr. (2021). *Książki mają swoją historię. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 811 s., il., ISBN 978-83-65741-67-7.
- Sidorowicz-Mulak, Dorota; Franczyk-Cegła, Agnieszka (2020a). *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej. Studia*. T. 1. Wrocław: Wydaw. Ossolineum, 423 s., il. ISBN 978-83-66267-51-0.
- Sidorowicz-Mulak, Dorota; Franczyk-Cegła, Agnieszka (2020b). *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej. Studia*. T. 2. Wrocław: Wydaw. Ossolineum, 343 s., il. ISBN 978-83-66267-52-7.
- Rau, Anna (2020). *Dżs-y dla praktyków*. Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny, 149 s., il. ISBN 978-83-947082-8-3.
- Wagner, Arkadiusz, red.; Ryszkowska-Mirowska, Danetta; Wronka, Anna, współpr. (2021) *Zbiory polskie*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 512 s., il. Seria: Tegumentologia Polska; 3. ISBN 978-83-231-4479-3.
- Więch, Arkadiusz S. (2020). *Stary księgozbiór*. Biblioteka Gimnazjum w Dębicy w latach 1900-1932. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Jagellonica”, 120 s., il. ISBN 978-83-66304-45-1.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 19 sierpnia 2021 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Komunikacja nazywana piśmienniczą już od dłuższego czasu nie ma jednolitego, zwartego charakteru – bibliotekarstwo także nie – i to nie tylko w następstwie elektronicznego rozwarstwienia, które postępuje. Inny przejaw to rozwijający się rozpad na przekazy naukowe, popularne oraz literackie, które razem, same z siebie nie tworzą okoliczności sprzyjających zachowaniu jednolitego charakteru. W rezultacie zaczynamy dostrzegać oraz odczuwać wszystkie te różnice ze wzmogłą intensywnością.

Są też coraz częściej sygnalizowane. Także u nas. W ich następstwie nasz zawód nigdzie nie jest już tak zwarty, jak był; stosowane materiały i narzędzia przybierają różne formy. A i podobieństwa bibliotek do bibliotek niekoniecznie stanowią obligacje.